

Měřínský, Zdeněk

**Záchranné archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku z období
6.-16. století v letech 1970-1978**

Archaeologia historica. 1979, vol. 4, iss. [1], pp. 55-72

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139258>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20240830

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Záchranné archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku z období 6.—16. století v letech 1970—1978

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

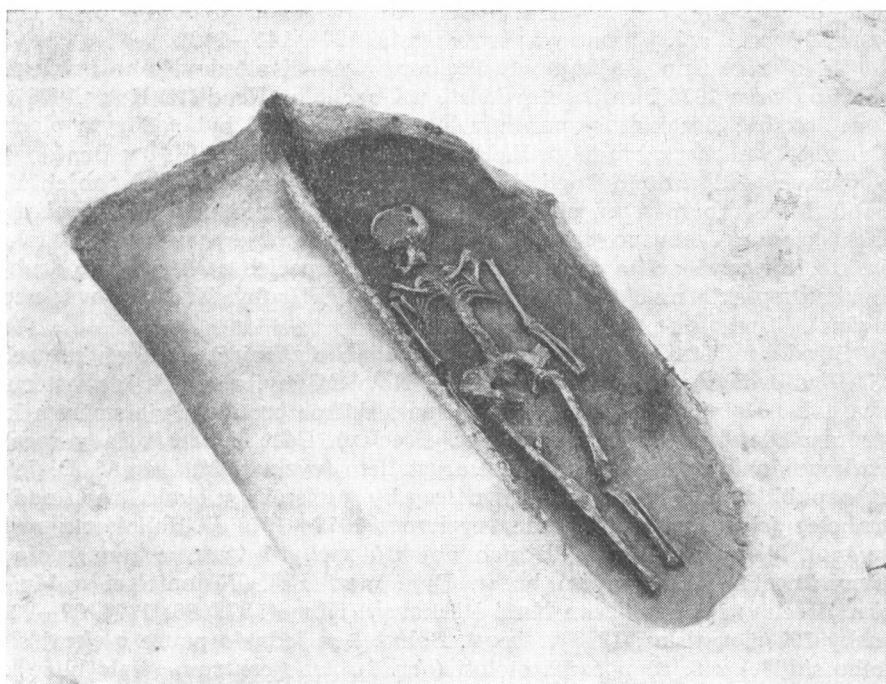
Výstavba vyspělé socialistické společnosti, rozvoj průmyslu i zemědělství kladou vysoké nároky i na archeologii. Všude při budování nových továren, komunikací, stavbě dálnic, výstavbě nových sídlišť, přehrad, regulaci vodních toků, rekultivaci zemědělské půdy, rekonstrukci historických jader měst i při těžbě nerostných surovin je nalézáno velké množství archeologických památek. Tyto početné památky musí nevyhnutelně ustoupit zájmům socialistické výstavby. Je však zájmem celé společnosti, aby tyto nenávratně mizející lokality, které jsou integrální součástí kulturního dědictví našich národů, byly řádně prozkoumané, zdokumentované a vědecky vyhodnocené. Na archeologii spočívá velká zodpovědnost při plnění těchto naléhavých úkolů společenské objednávky. Množství zachraňovaných památek a mnohdy neopakovatelných archeologických situací každým rokem vzrůstá.

Od počátku sedmdesátých let do současného období bylo podle stručných zpráv uveřejňovaných v PV AÚ ČSAV v Brně (1971, 1972, 1973, 1974, 1975), přehledech otiskovaných ve VVM (Michna 1971, 1972, 1973, 1974, 1975b, 1976c, 1977a i 1978) i dalších publikacích (Unger 1974a) provedeno na Moravě kolem 250 větších či menších akcí k záchraně archeologických objektů z období 6.—16. století (z doby slovanské a ze středověku). Někdy se jednalo jen o jediný objekt nebo sběr materiálu, ale některé akce se rozrostly i ve velké záchranné výzkumy trvající několik sezón. Několik popisovaných výzkumů započalo již koncem šedesátých let a pokračovaly i v období, o němž pojednává referát (Mohelnice, Opava, hrad Tepenec). Povšimněme si nyní některých větších výzkumných akcí nebo těch výzkumů, jejichž výsledky posunuly naše poznání dopředu. Budeme postupovat chronologicky od nejstaršího slovanského období až po konec středověku, a pokud to bude možno, i tematicky podle charakteru zkoumaných lokalit a druhu archeologických památek, jež tam byly zachraňovány.

Nejméně lokalit zkoumaných při záchranných výzkumech pochází ze starší doby hradištní. Při odlesňování terénu v poloze „Štoglova jáma“ u Poštorné (okr. Břeclav), kde již dříve proběhl menší zjišťovací výzkum (Novotný 1956, 168—171, 186—187), byly v letech 1973—1975 provedeny rozsáhlejší zachraňovací akce a povrchové sběry, jimiž se podařilo vymezit zhruba rozsah sídliště a vřocit dobu jeho existence do 8. až počátku 9. století (Měřínský 1975, 45; 1976, v tisku; 1978b). Od roku 1975 počal AÚ ČSAV v Brně provádět první záchranné akce na stavbě vodního díla Nové Mlýny. Rozsah výzkumů a závislost všech akcí na časovém harmonogramu stavebních prací však prozatím nedovolily systematicky sledovat časněslovanské osídlení v této oblasti, tak bo-

haté na památky ze všech období pravěku i ranné doby dějinné. Proto mohly být starohradištní objekty zachraňovány pouze na místech bezprostředně ohrožených. Prozatím byly zjištěny nálezy ze 6.—8. století hlavně v okolí Mušova (okr. Břeclav). Zahloubené polozemnice, jámy a kulturní vrstvy ze starohradištního období byly zachyceny na terase pod jihovýchodním a jižním svahem Burgstallu, na němž stávala známá římská stanice (výzkumy 1977, 1978 M. Čizmář, D. Jelínková; nepublikováno), dále na tzv. „betonárce“ jihozápadně od obce (výzkum 1977, D. Jelínková; nepublikováno) a v poloze „Betlém“ severně od Mušova, kde byla též v roce 1976 odkryta slovanská polozemnice (výzkum Z. Trňáčková, nepublikováno). Starohradištní nálezy byly zjištěny i na „Klásterce“ u Pohořelic (okr. Břeclav) (Unger 1973, 79—80; Staňa 1970, 94), v poloze „Hrůdky“ u Strachotína (okr. Břeclav) (Unger 1974a, 21—22) a ojedinelá nezdobená nádoba pražského typu, snad ze žárového hrobu, byla získána při výkopu potrubí plynovodu na pravém břehu Dyje, při jejím soutoku se Svratkou (Měřínský—Peškař—Rakovský 1978, v tisku). Větší množství časněslovanských lokalit lze podle dosavadních povrchových průzkumů očekávat při druhé etapě výstavby Novomlýnské přehrady v prostoru Dolní Věstonice—Nové Mlýny, a proto jim bude muset být věnována zvýšená pozornost. Tři chaty a deset jam ze starohradištního období bylo zachráněno v roce 1976 J. Čizmářovou při výstavbě sídliště v Brně-Starém Lískovci (okr. Brno-město) (srov. Michna 1977a, 177).

Mnoho archeologických památek i celých lokalit, jejichž výzkumy někdy značně obohatily naše vědomosti, bylo zachráněno ze střední doby hradištní. Hlavně to můžeme konstatovat o pohřebištích, která jsou při náhodných objevech lépe registrována, protože neuniknou tak snadno pozornosti jako sídlištní nálezy. Zemní práce a jejich sledování je vlastně jediný způsob zjišťování nových středohradištních a mladohradištních nekropolí (nepočítáme-li velké systematické výzkumy a cílevědomou sondáž a prospekci na vytypovaných plochách). Právě rozsáhlá rekultivace zemědělské půdy na jižní Moravě přispěla k odhalení několika nových pohřebišť, která bylo nutno prozkoumat celá, poněvadž jim hrozilo úplné zničení. Největší středohradištní hřbitov byl prozkoumán v letech 1972—1976 Č. Staňou u Rajhradu (okr. Brno—venkov). Lokalita, která byla známa již G. Wolnemu (Dostál 1966, 161; Král 1970—1971, 111—121), patrně náležela k nedalekému rajhradskému hradišti. Bylo zde prozkoumáno přes 500 středohradištních hrobů s bohatou výbavou (meč, šperky podunajského i veligradského typu, sekry, vědra, keramika i ostatní typická hrobová výbava) a dalších přes padesát hrobů bylo zničeno nebo porušeno při hluboké orbě (Staňa 1973, 58—59; 1974, 66—67; 1975, 44—45). V letech 1975 až 1976 zkoumal AÚ ČSAV v Brně pod vedením Z. Klanici (nepublikováno; srov. Michna 1976c, 313) birituální pohřebiště v Nechvalíně (okr. Hodonín), kde bylo zachráněno přes 120 hrobů z 8.—10. století. Nejmladší hroby již obsahovaly esovitě záušnice. Úplný odkryv středohradištního hřbitova byl v letech 1975 až 1976 proveden i v trati „Úlehly“ u Velkých Bílovic (okr. Břeclav) (obr. 1). Celkem zde bylo zachráněno 73 hrobů s bohatou výbavou keramiky, zbraní, předmětů denní potřeby i s jednoduchými bronzovými a stříbrnými šperky. Dobu pohřbívání na lokalitě lze vročit do období konce 8. až konce 9. století (Měřínský 1978a, 14—15). Na katastru této jihomoravské obce bylo zachyceno ještě několik dalších hrobů, jež dokládají druhou středohradištní nekropoli v tomto prostoru. Nedaleko odtud u Prušánek (okr. Hodonín) zkoumá Z. Klanica (nepublikováno; srov. Michna 1976c, 314) další pohřebiště z konce 8. a 9. století. Také v blízkém N. Poddvorově (okr. Hodonín) bylo při výstavbě druhé



Obr. 1. Velké Bílovice (okr. Břeclav). 1 – pohled na jihovýchodní část pohřebiště, 2 – výklenkový hrob č. 67 s částečně zachovalou dřevěnou přepážkou.

větve tranzitního plynovodu zjištěno několik slovanských hrobů ze střední doby hradištní (Měřínský 1977, v tisku).

Obraťme nyní pozornost ke střední Moravě. V roce 1974 byly při stavebních úpravách zjištěny dva bohaté hroby vybavené zlatými, stříbrnými a bronzovými šperky na Horním náměstí v Přerově. Lze je datovat do 2. poloviny 9. až počátku 10. století (Jašková 1975, 49–50) a místo jejich nálezu, táhlé návrší nad řekou Bečvou, o němž se předpokládalo, že zde vzniklo hradiště až kolem poloviny 11. století, nás přivádí na myšlenku, nebylo-li právě zde hledané ústředí slovanského osídlení v Hornomoravském úvalu, na něž upozorňuje i koncentrace slovanských pohřebišť v Předmostí u Přerova (srov. Dostál 1966, 155–159; Turek 1971, 161). V roce 1973 provedl B. Novotný (1974, 71) záchranný výzkum 10 hrobů z 9. až počátku 10. století, které byly zachyceny při stavbě silničního přivaděče u Olšan (okr. Prostějov).

Velký záchranný výzkum velkomoravského sídliště i pohřebišť probíhá od roku 1975 na „Pohansku“ u Břeclavi. Na trase kanálu řeky Dyje, který bude protínat jihozápadní předhradí „Pohanska“ bylo do současného období (říjen 1978), prozkoumáno na ploše přes 8 ha 380 sídlištních objektů, z nichž bylo asi 86 obytných. Ty byly uspořádány do určitých pravidelných útvarů. Kromě sídlištních objektů odkryli pracovníci katedry archeologie a muzeologie FF UJEP v Brně, kteří výzkum provádějí, na zkoumané ploše kolem 182 kostrových hrobů, jež se soustřeďovaly do dvou menších pohřebišť asi o 30 hrobech. Ostatní pohřby byly rozptýleny mezi sídlištními objekty. Asi 40 % hrobů obsahovalo milodary (meč, sekery, kopí, ostruhy, keramiku, šperk většinou podunajského rázu atd.). Vzájemná superpozice objektů a hrobů i celkový ráz jejich inventáře nasvědčují, že celá sídlištní aglomerace se vyvíjela postupně snad již od sklonku 8. století a zanikla někdy kolem poloviny 10. století (výzkum B. Dostál a J. Vignatiová; srov. Dostál 1978, 141–142).

Velké záchranné výzkumy velkomoravského i středověkého osídlení probíhají od roku 1976 i ve Starém Městě u Uherského Hradiště. Roku 1976 to bylo na lokalitě „Za kostelíkem“ a v letech 1977–1978 byla odkryta plocha asi 2 ha v poloze „Za zahradou“. V. Hrubý a K. Marešová z MM v Brně, jež tento výzkum řídí, zde odkryli 100 sídlištních velkomoravských objektů a 10 hrobů. Mezi zkoumanými objekty převládala spíše hospodářská, výrobní a dílenská složka. Je nutno jmenovat z nich alespoň objev unikátní sklářské dílny, která je prvá svého druhu na Moravě a po pecích z Nitry je to druhý doklad výroby skla na Velké Moravě (výzkum V. Hrubý, K. Marešová; nepublikováno).

Středohradištní sídlištní objekty se podařilo zachytit i při výzkumech AÚ ČSAV v Brně v prostoru vodního díla Nové Mlýny, a to jak v prostoru Mušova, tak i Dolních Věstonic, Strachotína a dál po proudu Dyje směrem k Bulharům a Nejdku (všechny obce okr. Břeclav). Část sídliště byla v roce 1978 prozkoumána na terase Dyje pod Burgstalle (výzkum M. Čizmář, D. Jelínková; nepublikováno), další sídlištní nálezy byly zjištěny v okolí Brodu nad Dyjí, Drnholce (okr. Břeclav) i jinde (výzkumy 1977–1978 D. Jelínková; nepublikováno). Několik středohradištních objektů zachytil výzkum i na ploše štěrkovny Ingstavu na pravém břehu Dyje mezi Dol. Věstonicemi a Mušovem (okr. Břeclav) i v nejbližším okolí štěrkovny (Klíma 1973, 66; 1974, 69–70; Měřínský 1977a, v tisku; 1978 v tisku). Bohužel se jednalo pouze o okraj slovanského sídliště z 9. až poč. 10. století (obr. 2). Jeho centrum leželo blíže k řece Dyjí právě naproti známému pohřebišti „na Pískách“ u Dolních Věstonic (okr. Břeclav). Slovanská zemnice z 9. století byla narušena též u soutoku Dyje a Svratky na pravobřežní terase Dyje (výzkum 1977–1978 Z. Měřínský; nepubli-

kováno) a rozsáhlé sídliště z 2. poloviny 9. až počátku 10. století objevil při melioračních úpravách na pravém břehu Dyje mezi Nejdkem a Lednicí (okr. Břeclav) T. Dočkal (nepublikováno). Drobné záchranné akce na středohradištních sídlištích provedl též J. Unger, jenž prokopal v poloze „Pod studýnkou“ u Pohofelic (okr. Břeclav) slovanskou zemnici datovanou rámcově do 9. století (Unger 1971, 54; 1975, 192–194) a stopy středohradištního osídlení zachytil i při výzkumu sídliště z 12.–13. století ve štěrkovně u Šakvic (okr. Břeclav) (srov. Unger 1972a, 132).

Podobně jako v případě středohradištních pohřebišť, byly v minulých letech záchranné výzkumy jediným zdrojem našich poznatků o mladohradištních řadových hřbitovech a značně rozšířily jejich nálezový katastr. V roce 1971 prozkoumal J. Ondráček (1972, 98–99) dva narušené kostrové hroby z 2. pol. 11. století v Holešově (okr. Kroměříž) a 8–10 hrobů z výkopu základů rodinných domků v Seloutkách (okr. Prostějov), datovaných esovitými záušnicemi do mladohradištního období, popsal F. Trčala (1972, 129–130). V roce 1972 pak byla prozkoumána část na nálezy velice bohatého pohřebiště z 2. pol. 11. století u N. Poddvorova (okr. Hodonín), kde z 13 hrobů obsahovalo 8 hrobů mince, nože, žel. šípku a esovité záušnice (Klanica 1973, 64–65). Dosud neznámou nekropoli z 11. až počátku 12. století zjistil B. Novotný (1973, 66–67) na Koneňově ulici v Brně. Další kostra vybavená čtyřmi bronzovými esovitými záušnicemi byla rozrušena na známé lokalitě v ulici Šířava v Přerově (Jašková 1973, 65). V prosinci roku 1972 byl na staveništi nové silnice u Želešic (okr. Brno–venkov) objeven bohatý mladohradištní hrob s 12 záušnicemi, prstenem, korály a železným půlkruhem snad z vědra (Lorencová-Košťurík 1977–1978, 282–284) a na jaře následujícího roku došlo na staveništi silnice poblíž místa nálezů prvního hrobu k rozrušení dalších 6–7 hrobů (Novotný 1974a, 72–73). Téhož roku narušil bagr při úpravách náměstí v Hodoníně několik koster a při zjišťovacím výzkumu provedeném vedle výkopu bylo odkryto 7 hrobů, datovaných dle nálezu 6 esovitých záušnic v jednom z nich do 11. století (Klanica 1974, 74). Také rok 1974 přinesl objev dalšího mladohradištního hřbitova. Celkem 27 hrobů z 11. století odkrytých při záchranném výzkumu langobardského pohřebiště v Šakvicích (okr. Břeclav) náleží, i když není určitě prozkoumáno kompletně, mezi největší v poslední době odkryté řadové mladohradištní nekropole (Novotný 1975, 42–44). Do mladohradištního období přetrvало i výše zmiňované pohřebiště v Nechvalíně (okr. Hodonín) prozkoumané Z. Klaničnou v letech 1975–1976. V roce 1976 zachránil V. Goš (srov. Michna 1977a, 179) při stavbě silničního obchvatu jižně od Loštic (okr. Šumperk) několik koster z 11. století vybavených esovitými záušnicemi. Asi 15–20 hrobů bylo však při zemních úpravách zničeno. Téhož roku byla odkryta část hřbitova z 12. až 13. století kolem pustiměřské rotundy (výzkum Č. Staňa, L. Konečný; nepublikováno). Konečně v roce 1978 došlo při stavbě dálnice k narušení části známého mladohradištního pohřebiště v poloze „Stráže“ severně od Lanžhota (okr. Břeclav) (srov. Šikulová 1958, 154). Několik hrobů zde bylo zachráněno díky pracovníkům z nedalekého výzkumu na „Pohansku“ u Břeclavi (výzkum J. Vignatiová; nepublikováno).

Radou nových poznatků přispěly záchranné výzkumy k lepšímu poznání mladohradištních sídlišť. Především to byl záchranný výzkum v Mohelnici (okr. Šumperk), jenž probíhal od roku 1966 do roku 1974. Na ploše 7600 m² se podařilo odkrytí množství objektů z 9.–13. století, mezi nimiž byly nejen sídelní objekty, ale i výrobní a hospodářská zařízení (hrnčířské pece, jámy s tuhou na přípravu hrnčířské hlíny, hliníky atd.). (Srov. Goš 1968, 99–100; 1971, 155–164; 1971a, 56–58; 1972, 100–101; 1973, 371–379; 1973a, 62–64; 1974,



Obr. 2. Dolní Věstonice (okr. Břeclav). Pohled na plochu ve štěrkovně Ingstavu odkrytou v roce 1977. Okraj slovanského sídliště se nacházel v levém zadním rohu plochy.

74–75; 1975a, 52–53.) Hrnčířské výrobky nalezené na lokalitě se staly základem pro vypracování chronologie mladohradištní keramiky na severní Moravě a výsledky výzkumu objasnily i mnoho otázek z problematiky hrnčířské výroby 10.–13. století (srov. Goš 1975, 338–341; 1977a, 291–303; Goš-Novák 1976, 399–404). Mladohradištní objekty byly odkryty i J. Ungerem při výzkumu sídliště z 12.–13. století v trati „Štěpničky“ (Unger 1972a, 132) na malé terase nad levým břehem Dyje u Šakvic (okr. Břeclav) a nedaleko odtud v trati „Hrůdky“ jihozápadně od Šakvic odkryl stopy mladohradištního osídlení z 11.–12. století B. Novotný (1975a, 55–57; 1976, 86). Sídlištní objekty z mladší doby hradištní zjistil J. Unger (1971b, 62; 1972, 102; 1973, 79–80; 1974, 26–27) i pod základy románského kostela v trati „Klásterka“ na zaniklé středověké osadě Narvice u Pohořelic (okr. Břeclav). Mladohradištní objekty zkoumala D. Jelínková (výzkumy 1977–1978; nepublikováno) i v okolí Mušova, Drnholce a Brodu nad Dyjí (vše okr. Břeclav). Dvě lokality z mladší doby hradištní byly zkoumány na území Brněnska. Jedna z nich, zaniklá osada Studýň u Zbýšova (okr. Brno–venkov) byla narušena při rekultivaci zemědělské půdy (obr. 3). V roce 1975–1976 se zde podařilo zachránit 9 objektů, mezi nimiž vynikly dvě chlebové pece zapuštěné do asi 150–180 cm hluboké jámy překryté přístřeškem a zbytek kopulovité stojaté pece o rozměrech 160 × 130 cm. Existenci sídliště lze rámcově datovat do 10.–13. století (srov. Měřínský 1976a, v tisku; Měřínský–Soukop 1977, v tisku). Druhou lokalitu prozkoumal B. Novotný a V. Souchopová (1974–1975, 73–74; Souchopová–Novotný 1974, 82 až 84) při budování silničního obchvatu východně od Černé Hory (okr. Blansko) v roce 1973. Tři odkryté zemnice je možno časově zařadit do 13. století.

Několika záchrannými výzkumy byla zkoumána i hradiště z 10.–12. století. Největší záchrannou akcí byl bezesporu výzkum na hradišti u Kramolína prováděný v letech 1971–1977 v souvislosti s výstavbou Dalešické přehrady. Výzkum polohy „Hradisko“ v prostoru Dřínové hory u Kramolína (okr. Třebíč) přinesl kromě dokladů pravěkého osídlení důležité poznatky o opevnění z 11. až 12. století, sídelních i hospodářských objektech, chronologii keramiky na západní Moravě atd. Na základě stratigrafických poznatků bylo možno upřesnit

i datování základů šestiboké stavby, která mohla být i sakrálním objektem, do 2. poloviny 12. století (Kos—Košťurík 1972, 36—37; 1973, 20—21; 1974, 105 až 106; 1975, 91—92). Na staveništi vodního díla Nové Mlýny prováděla M. Kostelníková (nepublikováno) v letech 1975—1976 menší odkryvy na známém hradišti „Petrova louka“ u Strachotína (okr. Břeclav). V sondách byly zachyceny vrstvy a objekty z 10.—13. století. Postavení hradiště ve vývoji slovanského osídlení na soutoku Dyje a Jihlavy, jeho funkci i datování však dosud výzkum spolehlivě neobjasnil. Menší záchrannou akci v prostoru břevclavského zámku provedl v roce 1971 E. Kordiovský (srov. Kordiovský—Unger 1972, 101). Zámek v Břeclavi byl přestavěn ze středověkého hradu, který vznikl ve 13. století na místě původního slovanského hradiště z poloviny 11. století. E. Kordiovský zjistil, že věž hradu ze 13. století byla zapuštěna do mladohradištních vrstev. V roce 1977 prozkoumal E. Kordiovský na nádvoří budovy ONV, která se nachází nedaleko zámku, narušený objekt z mladší doby hradištní (Michna 1978, 327).

Velké záchranné výzkumy přinášející mnoho nových poznatků o topografii raněstředověkého hradiště s podhradím, jež přerostlo ve významné středo-



Obr. 3. Zbýšov (okr. Brno-venkov), zaniklá středověká osada Studýň. Nádoba s válcovitým okrajem z narušeného objektu.

věké město, probíhají od počátku sedmdesátých let v Olomouci. V souvislosti se sanací hradebních zdí byl proveden rozsáhlý sondážní průzkum na dómském návrší (Dohnal 1974, 106—111; 1975, 86—91), tedy v místech původního knížecího hradu. Tento výzkum přinesl závažná zjištění o vývoji fortifikace celého objektu. Slované vrstvy z 10.—11. století zachytily záchranné akce J. Bláhy (srov. Michna 1976c, 313—314; 1977a, 180) v Pekární ulici, kde byl dokonce zjištěn ve skále tesaný příkop z doby před výstavbou středověkého městského opevnění. Mladohradištní osídlení objevil J. Bláha i v ulici 1. máje (srov. Michna 1977a, 180), Školní ulici (srov. Michna 1977a, 180), Wurmově ul., nám. J. V. Friče č. 1 (srov. Michna 1978, 331), na Blažejském náměstí a především na staveništi OD Prior u kostela sv. Mořice, kde bylo mimo jiné odkryto románské obytné stavení (část dvorce), hospodářské objekty a centrální sakrální stavba (Bláha 1975, 283—285). Výzkumy prováděné dosud v areálu olomouckého podhradí pomohly alespoň v hrubých rysech rekonstruovat centra předlokačního osídlení, jehož stáří spadá do mladohradištního období, i postihnout některé trendy vývoje celé olomoucké aglomerace ve středověké město (srov. Bláha 1977, 2—3; 1977a, 28—35). Poněkud odlišný typ mladohradištního

osídlení představuje situace zjištěná při záchranných odkryvech ve St. Městě u Uherského Hradiště. Sídlištní aglomerace z 9.—10. století, o jejímž záchranném výzkumu v letech 1976—1978 jsme se zmiňovali již výše, pokračovala v některých místech ve skromnější podobě i v 11.—12. století a navázalo na ni i mladší středověké osídlení. V roce 1976 bylo například zachyceno mladohradištní sídliště v poloze „Za kostelíkem“. Naopak na lokalitě „Za zahradou“ byl zjištěn mezi velkomoravským sídlištěm a objekty z 13. století hiát (výzkumy R. Snášil; nepublikováno).

Kvantitativně i kvalitativně největší počet záchranných výzkumů z celkového množství všech akcí prováděných různými institucemi, jež se věnují záchrane archeologických památek, náleží bezesporu vrcholnému středověku. V našich podmínkách je to období od 13. do 16. století. Tyto výzkumy reprezentují celou rozsáhlou škálu různých sídlištních forem středověkého období, fortifikačních systémů, sakrální architektury, hřbitovů i výrobních zařízení.

Výzkumy vesnického prostředí se soustředily především na zaniklé osady, jako byla například lokalita Teplany u Vranovic (okr. Břeclav) datovaná do 13. až počátku 15. století (Unger 1974, 28—29; Michna—Unger 1971, 165 až 168), Koválov u Žabčic (okr. Brno-venkov), kde byla kromě výzkumu kostela a hrádku vymezena i rozloha areálu osídleného ve 13. až 15. století a prozkoumána obilní jáma hluboká téměř 5 m (Měřínský—Unger 1976, v tisku), nebo sídliště v trati „Štěpničky“ u Šakvic (okr. Břeclav), na němž osídlení pokračovalo od 12. až do konce 13. století (Unger 1972a, 132). Podobně i na zaniklé středověké osadě Studýň u Zbýšova (okr. Brno-venkov) byla zachycena kontinuita osídlení od 10. do počátku 14. století (Měřínský 1976a, v tisku; Měřínský—Soukop 1977, v tisku.). Menší záchranné akce na středověkých zaniklých vesnicích proběhly i na ploše výstavby vodního díla Nové Mlýny. B. Novotný odkryl hospodářský objekt, patrně součást zemědělské usedlosti, v trati „Hrůdky“ u Strachotína (okr. Břeclav). Datoval jej do období konce 14. až počátku 15. století (Novotný 1975a, 55—57; 1976, 61—88). D. Jelínková odkryla na levém břehu Dyje nedaleko Drnholce (okr. Břeclav) řadu objektů, které jsou snad pozůstatkem zaniklé osady Holenice, jež se v okolí Drnholce připomíná naposledy v 15. století (výzkum 1978, D. Jelínková; nepublikováno). Největší záchranný výzkum středověké vesnice probíhá od roku 1975 na lokalitě Bystřec u Jedovnice (okr. Blansko). Dosud zde byly odkryty půdorysy několika z asi 22 poddanských usedlostí, a hlavně byl prokázán starší horizont osídlení 13. století na lokalitě, která zanikla na počátku 15. věku (Nekuda 1976, 39—63; 1977, 244—246; srov. Michna 1978, 329). Na již několikrát zmiňované lokalitě Narvice v trati „Klásterka“ u Pohořelic (okr. Břeclav) byl zkoumán kostel, o němž se samostatně zmíníme ještě v další části tohoto příspěvku (srov. Unger 1974, 26—27; Staňa 1970, 94—95; 1971, 35—37).

Poněkud jiný charakter měly další tři lokality, na nichž se v posledních letech prováděly záchranné výzkumy. Jednalo se o větší a důležitější venkovská sídliště, jež můžeme nazvat trhovými městečky (Modřice, Staré Město u Uherského Hradiště), nebo počátky sídlišť městského charakteru (Rýmařov, Bezručova ul.). V roce 1970 bylo při výkopu vodovodního potrubí na náměstí v Modřicích u Brna (okr. Brno-venkov) částečně prozkoumáno 32 objektů, z nichž (z materiálu v nich obsažených) bude možno vytvořit chronologii středověké keramiky 13.—16. století z prostředí biskupského městečka v blízkosti velkého středověkého města (výzkum 1970, Z. Měřínský, J. Pajcar; nepublikováno). Do středověkého období náleží i nejmladší část archeologických památek na již několikrát zmiňovaném výzkumu Starého Města u Uherského Hradiště. V poloze „Za zahradou“ bylo v roce 1977—1978 prozkoumáno 144 stře-

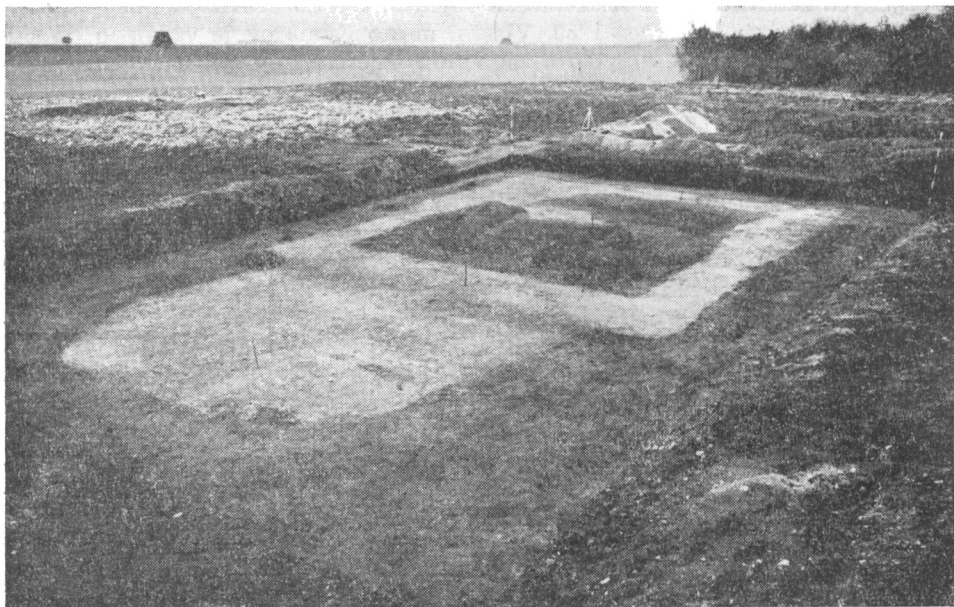
dověkých a novověkých objektů. Nejstarší pocházely ze 13. století a význam lokality — středověkého tržišního městečka Veligrad, připomínaného v písemných pramenech 13. století, dokládá i příkop ze 13. století probíhající napříč přes zkoumanou plochu. Na zkoumané ploše se nacházely hlavně hospodářské objekty (2 studny, kletě), dílenská výrobní zařízení (hrnčířská pec, hliník, pece na pálení vápna atd.) i pozůstatky sídelních objektů (výzkum R. Snášil; nepublikováno). Památky z 13.—16. století byly v roce 1976 zkoumány i na lokalitě „Za kostelíkem“ ve Starém Městě u Uherského Hradiště (výzkum R. Snášil; nepublikováno). Trochu jinak vypadala osada na Bezručově ulici v Rýmařově (okr. Bruntál), kde probíhal záchranný výzkum v letech 1971—1976. Na ploše asi 1200 m² bylo odkryto kolem 50 objektů datovaných do 2. poloviny 13. až 1. poloviny 14. století. Celé sídliště, na němž bylo prozkoumáno nejméně 6 obytných zemnicových i nadzemních objektů, tvořilo pravděpodobně městské provizorium zřízené po roce 1250. Vlastní město Rýmařov je vzdáleno od sídliště na Bezručově ulici asi 1 km západním směrem a v historických pramenech se poprvé připomíná k roku 1351 (Goš—Novák—Karel 1974, 34—36; 1974a, 110—120; 1977, 70—76; Novák—Karel 1974, 146—150; 1974a, 79—81; 1975, 65—66; 1977, 29—38).

Záchranné výzkumy v historických jádrech středověkých měst jsou prakticky jediným zdrojem našich poznatků o životě ve středověkých městech a o jejich vývoji. V mnohém již tyto výzkumy přispěly k dokonalejšímu poznání celého složitého procesu vzniku středověkého města. Menší záchranné akce v moravských středověkých městech provedl v roce 1971 J. Bláha v Kroměříži (srov. Michna 1972, 316), B. Novotný v Brně (1974b, 79) a v roce 1974 zkoumala A. Prutká terénní situaci u prostějovských hradeb (srov. Michna 1975b, 224). V témže roce zkoumal P. Michna (1976, 205—230) klášterní kostel Povýšení sv. Kříže v Uničově (okr. Olomouc) a při té příležitosti provedl i další průzkumné akce v historickém jádru Uničova (Michna 1975, 81; 1975a, 59—60; 1976a, 40—45). V letech 1977—1978 proběhl zajímavý záchranný výzkum v Lošticích (okr. Šumperk). V. Gošovi se zde podařilo odkryt milířovitě hrnčířské pece, v nichž se vyráběla známá loštická keramika, a sledoval na menším úseku vývoj zástavby města od 13. století po současnost (výzkum V. Goš; nepublikováno; srov. Michna 1978, 329). Mezi moravská města, kde je již delší dobu věnována pozornost středověkým památkám, patří Opava (Král 1974, 101—102; 1975, 82; Šikulová 1971, 69—74; 1972, 121—124; 1973, 90—91; Pavelčík 1972a, 126—127), Uherský Brod (okr. Uh. Hradiště) (Pavelčík 1972, 124—125; 1973, 87; 1974, 78; Michna 1975b, 227), Strážnice (okr. Hodonín), kde archeologické nálezy ze středověku, i mladší z 2. poloviny 16. až 18. století zachraňuje J. Pajer (srov. Michna 1971, 258—259; 1974, 221; 1975b, 226; 1976c, 314—315), a od roku 1975 i Jihlava. Menší záchranné akce středověkých jímek zde na různých místech prováděl B. Novotný spolu s B. Karlem a V. Duškem (1978, 49—62) a od roku 1978 se záchranných akcí na stavbě OD Prior na jihlavském náměstí ujal J. Král (nepublikováno).

Prvenství ve výzkumech jádra středověkého města patří na Moravě díky činnosti OSPPOP Olomouci. Nelze zde vyjmenovávat řadu menších záchranných akcí (srov. Bláha 1975a, 59; 1977a, 32—34; Burian 1972, 107; Michna 1975c, 81—82; 1976c, 313—314; 1977a, 180; 1978, 330—331), a tak se zaměříme pouze na dva největší výzkumy. Prvý z nich proběhl v roce 1973 na staveništi OD Prior. Kromě již výše zmiňovaných zbytků osídlení z 11.—12. století tam J. Bláha (1975, 283—285) odkryl mimo jiné zbytky tzv. mořické městské školy z 15. až 1. poloviny 16. století, odpadní jímky, studny, atd. Z výkopů pochází množství unikátních nálezů i běžnějších předmětů středověké materiální kul-

tury (keramika, železa, sklo, dřevěné předměty, kožené výrobky, lidské vlasy, popsaný pergamen, školní potřeby, atd.) z 13. až 17. století. Druhý velký záchranný výzkum, který probíhá od roku 1976 v ulicích Barvířské č. 6, 8, 10 a v Leninově ulici č. 24–26 v místech určených pro stavbu České státní spořitelny, provádí P. Michna (1977, 271–281; 1977a, 180). Přinesl závažné poznatky o vývoji městského osídlení v této části Olomouce od 13. až do 18. století.

Různé zemní práce vyvolaly i nutnost záchranných akcí na středověkých hradech, hrádcích a tvrzích. Již jednou zde padla zmínka o hradu v Břeclavi, který vznikl ve 13. století, a kde byla sledována konstrukce věže postavené na mohutném dřevěném roštu (Kordiovský–Unger 1972, 101). V souvislosti s výstavbou přehrady u Dalešic provedl P. Kouřil (1977, 137–154) sondážní vý-



Obr. 4. Žabčice (okr. Brno-venkov), zaniklá středověká osada Koválov. Pohled na odkrytý negativní půdorys kostela.

zkum na opevněném sídle Čalonic u Dalešic (okr. Třebíč), které existovalo v rozmezí konce 13. až 1. poloviny 15. století. P. Kouřil (1976, 215–217) udělal též průzkum na nedalekém hradu Holoubku u Plešic (okr. Třebíč), jenž zanikl též v 1. polovině 15. století, a dalších lokalitách (Kouřil 1978, 131–145). Na rozhraní šedesátých a sedmdesátých let (1968–1972) zkoumali B. Novotný (1970, 63–64) a V. Burian (1970, 33–34; 1971, 65–68; 1972a, 117–119; 1973, 83–84) hrad Tepenec u obce Jívová (okr. Olomouc), jehož zříceniny musely postupně ustoupit velkokamenolomu. Výzkum přinesl řadu dokladů hmotné kultury středověkého hradu 14.–15. století i upřesňující poznatky o půdorysu a stavebním vývoji tohoto feudálního sídla. Řada středověkých památek byla získána i při záchranných akcích V. Dohnala (1974a, 34–36; 1975a, 26–27), který od roku 1973 zkoumal na Tepenci fortifikaci a plochu hradiště z pozdní doby bronzové, v jehož areálu byl středověký hrad postaven. Z dalších lokalit byla zkoumána V. Gošem (1977, 35) v letech 1975–1976 tvrz v Jeseníku (okr. Šumperk), J. Pavelčík (1973a, 86) vyšetřil půdorys věže tvrze v Hlinsku u Lip-

níka (okr. Přerov) a D. Jelínková provádí od roku 1977 výzkum středověké fortifikace v trati „Duchna“ při severozápadním okraji Mušova v zátopové oblasti 2. zdře vodního díla N. Mlýny (nepublikováno). V téže roce zkoumala J. Bednaříková tvrz v Čejkovicích (okr. Hodonín; nepublikováno; srov. Michna 1978, 327–328) a L. Konečný prováděl dohled při opravách na zámku Vranov nad Dyjí (okr. Znojmo; nepublikováno; srov. Michna 1978, 334).

Při záchranných výzkumech ze středověkého období byla věnována pozornost i sakrální architektuře a středověkým hřbitovům. Od roku 1977 zkoumá J. Unger (nepublikováno; srov. Michna 1978, 330) kostel v Mušově (okr. Břeclav), který bude též částečně zatopen přehradou u N. Mlýnů. Týž badatel odkryl v letech 1970–1972 v trati „Klášteřka“ u Pohořelic (okr. Břeclav) románský kostel z konce 12. nebo počátku 13. století, jež byl vybudován na starším mladohradištním sídlišti a náležel k osadě Narvice, opuštěné někdy v 2. polovině 15. století. Kolem kostela se rozkládal hřbitov, na němž bylo odkryto více než 300 hrobů (Unger 1971a, 161–164; 1971b, 62; 1972, 102; 1973, 79–80; 1974, 26–27; 1976, 169–175). Podobná situace byla shledána na zaniklé středověké osadě Koválov u Žabčic (okr. Brno-venkov). Také zde byl při záchranném výzkumu RM Mikulov a AÚ ČSAV v Brně v letech 1975–1976 odkryt půdorys raně gotického kostela z poloviny 13. století s kryptou pod presbyteriem, druhotně využitou jako ossarium (obr. 4). Chránová stavba, uvnitř i kolem níž se nacházely hroby vesnického hřbitova, zanikla asi krátce po opuštění osady, což se podle písemných pramenů mohlo stát někdy na rozhraní 15. a 16. století (Měřínský–Unger 1976, v tisku). Kostel byl vedle hrádku zkoumaného systematickým výzkumem v letech 1973–1978 (Unger 1977, 161 až 165) druhou dominantou středověké vesnice. Kromě menších venkovských kostelíků byly zkoumány i kostely a kláštery ve městech. Byly to výzkumy dominikánského kláštera a kostela sv. Václava v Opavě probíhající od roku 1967 až do současnosti (Šikulová 1968, 108–109; 1970, 67–70; 1971, 71–72; 1972, 121; 1973, 90; srov. Michna 1978, 332) a zejména komplexní výzkum klášterního kostela Povýšení sv. Kříže v Uničově (okr. Olomouc) prováděný OSPPOP v Olomouci. Výzkum vedený P. Michnou (1975d, 63–65; 1976, 205–230; 1976b, 188–195) byl vyvolán rekonstrukčními úpravami stavby, která bude v budoucnu využita jako koncertní síň. Nejstarší chránová budova byla, jak prokázal výzkum, založena na počátku 14. století na místě staršího sídliště datovaného keramikou do 12.–13. století. Z dalších záchranných výzkumů sakrální architektury uvedme alespoň akce u rotundy v Pustiměři (okr. Vyškov) a v Krnově (okr. Bruntál; nepublikováno; srov. Michna 1978, 329, 333).

Z uvedeného výčtu nejdůležitějších záchranných akcí vyplývá, že v hodnoceném období toho bylo pro záchranu archeologických památek uděláno skutečně mnoho. Pro problematiku středohradištních a mladohradištních pohřebišť i středověkých měst jsou záchranné výzkumy téměř jediným zdrojem nového archeologického materiálu a našich dalších terénních poznatků. Záchrannými výzkumy byla v posledních letech kompletně prozkoumána tři velkomoravská pohřebišť, z nichž nekropole u Rajhradu (okr. Brno-venkov) patří k největším dosud zkoumaným hřbitovům z tohoto období. Celkem bylo při záchranných akcích zjištěno kolem desíti nových neznámých lokalit. Podobně je tomu i s mladohradištními hroby. Tam jsou záchranné akce jediným zdrojem našich nových vědomostí a v poslední době nás obohatily o 9 nových neznámých pohřebišť. Záchranné výzkumy dovolily odkryt obrovské plochy ve Starém Městě u Uherského Hradiště a na Pohansku u Břeclavi, jejichž výzkum přináší nebyvalé možnosti pro řešení sídlištní problematiky velkomoravského období a v případě Starého Města i sledování kontinuity osídlení od 9. století

až po současnost. Na druhé straně záchrana archeologických památek na větším území, jako je například zátopová oblast přehrady u Nových Mlýnů, dovo-luje sledovat vývoj osídlení a jeho změny i strukturu, zabývat se hustotou osídlení, změnami v osídlení v závislosti na čase, prostoru, přírodních i hospodářských podmínkách atd. Nebudu zde vyjmenovávat všechny oblasti, jichž se záchranné výzkumy dotýkají a kde všude nám přináší nové poznatky a další archeologický materiál. Prakticky tyto akce reprezentují celou tu bohatou škálu typů a forem slovanského i středověkého osídlení a jednotlivých druhů archeologických objektů. Závěrem tohoto příspěvku je mojí milou povinností poděkovat všem badatelům, kteří mi poskytli informace o svých nových dosud nepublikovaných záchranných výzkumech, bez nichž by tento přehled nemohl vzniknout.

Literatura

- Bláha, J. 1975: Předběžná zpráva o výsledcích archeologického výzkumu na stave-ništi obchodního domu Prior v Olomouci v roce 1973, AR XXVII, 283–285.
- 1975: Středověké nálezy z Olomouce-Malého náměstí (okr. Olomouc), PV 1974, Brno, 59.
 - 1977: Archeologické výzkumy Okresního střediska státní památkové péče a ochra-ny přírody v Olomouci a nové pohledy na počátky Olomouce: In: Typy sídlisk v 10.–13. století na území Československa a ich vzájomné vzťahy. Tézy referá-tov. Nitra-Nové Vozokany, 2–3.
 - 1977 a: Poznámky k počátkům a vývoji osídlení olomouckého podhradí. In: Stře-dověká archeologie a studium počátků měst. Praha, 28–35.
- Burian, V. 1970: Výzkum hradu Tepence v roce 1969 (katastr Jívová, okr. Olomouc), PV 1969, Brno, 33–34.
- 1971: Výzkum hradu Tepence (obec Jívová) roku 1970 (okr. Olomouc), PV 1970, Brno, 65–68.
 - 1972: Nález středověké keramiky v Olomouci-Ostružnické ulici (okr. Olomouc), PV 1971, Brno, 107.
 - 1972a: Výzkum středověké akropole hradiska Tepenec v roce 1971 (obec Jívová) (okr. Olomouc), PV 1971, Brno, 117–119.
 - 1973: Nálezy na středověkém hradisku Tepenec, obec Jívová (okres Olomouc), PV 1972, Brno, 83–84.
- Dohnal, V. 1974: Sondáž na Dómském návrší v Olomouci (okr. Olomouc), PV 1973, Brno, 106–111.
- 1974a: Výzkum hradiska z pozdní doby bronzové na Tepenci, obec Jívová (okr. Olomouc), PV 1973, Brno, 34–36.
 - 1975: Pokračování sondáže na dómském návrší v Olomouci, PV 1974, Brno, 86–91.
- Dohnal, V. 1975a: Výzkum na pozdněbronzovém hradisku na Tepenci, obec Jívová (okr. Olomouc), PV 1974, Brno, 26–27.
- Dostál, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- 1979: Dvacet let archeologického výzkumu Břeclavi-Pohanska, VVM XXX, 129 až 157.
- Goš, V. 1968: Výzkum mladohradištní osady v Mohelnici (okr. Šumperk), PV 1967, Brno, 99–100.
- 1971: Slovanská osada z 9.–13. století v Mohelnici. In: Zaniklé středověké ves-nice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů. Díl I. Uherské Hradiště, 155 až 164.
 - 1971a: Záchranný výzkum slovanské osady z mladší doby hradištní v Mohelnici – SZTŠ (okr. Šumperk), PV 1970, Brno, 56–58.
 - 1972: Výzkum slovanské osady v Mohelnici v roce 1971 (okr. Šumperk), PV 1971, Brno, 100–101.

- 1973: Slovanská osada v Mohelnici, AR XXV, 371 – 379.
- 1973a: Slovanská osada v Mohelnici v roce 1972 (okr. Šumperk), PV 1972, Brno, 62 – 64.
- 1974: Slovanská Mohelnice v roce 1973 (okr. Šumperk), PV 1973, Brno, 74 – 75.
- 1975: Osada hrnčírů v Mohelnici, AR XXVII, 338 – 341.
- 1975a: Výzkum slovanské Mohelnice v roce 1974 (okr. Šumperk), PV 1974, Brno, 52 – 53.
- 1977: Archeologický výzkum tvrzí na Jesenicku, ArchH 2, 33 – 44.
- 1977a: Slovanská keramika 10. – 13. stol. na severní Moravě, VVM XXIX, 291 – 303.
- Goš. V. – Novák J., 1976: Počátky výroby loštické keramiky, AR XXVIII, 399 – 404.
- Goš V. – Novák J. – Karel J., 1974: Osada ze 13. století v „Podolí“ u Rýmařova (okr. Bruntál), VVM XXVI, 34 – 36.
- 1974a: Zaniklé středověké sídliště v Rýmařově, ČS1M B XXIII, 110 – 120.
- 1977: K počátkům lokace Rýmařova. In: Středověká archeologie a studium počátků měst. Praha, 70 – 76.
- Jašková M., 1973: Nález mladohradištního hrobu v Přerově (okr. Přerov), PV 1972, Brno, 65.
- 1975: Hroby ze střední doby hradištní v Přerově (okr. Přerov), PV 1974, Brno, 49 – 50.
- Klanica Z., 1973: Mladohradištní pohřebiště v Novém Poddvorově (okr. Hodonín), PV 1972, Brno, 64 – 65.
- 1974: Mladohradištní pohřebiště v Hodoníně (okr. Hodonín), PV 1973, Brno, 74.
- Klíma B., 1973: Pozdně hradištní jáma u Dolních Věstonic (okr. Břeclav), PV 1972, Brno, 66.
- 1974: Slovanská polozemnice z Dolních Věstonic (okr. Břeclav), PV 1973, Brno, 69 – 70.
- Kordiovský E. – Unger J., 1972: Mladohradištní a středověké nálezy na břeclavském zámku (okr. Břeclav), PV 1971, Brno, 101.
- Kos O. – Koštuřík P., 1972: Výzkum hradiska u Kramolína v roce 1971 (okr. Třebíč), PV 1971, Brno, 36 – 37.
- 1973: Archeologický výzkum na hradisku u Kramolína v roce 1972 (okr. Třebíč), PV 1972, Brno, 20 – 21.
- 1974: Třetí výzkumná sezóna na hradisku u Kramolína (okr. Třebíč), PV 1973, Brno, 105 – 106.
- 1975: Výzkum na hradisku u Kramolína v roce 1974 (okr. Třebíč), PV 1974, Brno, 91 – 92.
- Kouřil P., 1976: Archeologický průzkum hradu Holoubek na Hrotovicku, VVM XXVIII, 215 – 217.
- Kouřil P., 1977: Opevněné sídlo Čalovice, kat. úz. Dalešice, okres Třebíč. (Příspěvek k poznání opevněných sídel drobných feudálů ve středním Pohjhlaví na jz. Moravě), ArchH 2, 137 – 154.
- 1978: Příspěvek k poznání hradů Kozlova, Kufštejna a Rabštejna ve středním Pohjhlaví na jz. Moravě, ArchH 3, 131 – 145.
- Král J., 1970–1971: Meč typu Y ze slovanského hrobu v Rebešovicích, Sb ČSSA 4, 111 – 121.
- 1974: Středověké nálezy v Opavě 1973 (okr. Opava), PV 1973, Brno, 101 – 102.
- 1975: Archeologické nálezy v Opavě v roce 1974 (okr. Opava), PV 1974, Brno, 82.
- Lorencová A. – Koštuřík P., 1977–1978: Nález lidských kosterních pozůstatků u Bobravy, SPFFBU E 22 – 23, 282 – 284.
- Měřínský Z., 1975: Povrchový průzkum na slovanském sídlišti u Poštorné (okr. Břeclav), PV 1974, Brno 45.
- 1976. Další nálezy ze slovanského sídliště u Poštorné okr. Břeclav), PV 1975, Brno, v tisku.
- 1976a: Dohled a záchranný výzkum při pozemních úpravách v místech zaniklé středověké osady Studýň u Zbýšova (okr. Brno-venkov), PV 1975, Brno, v tisku.
- 1977: Slovanské kostrové hroby u Nového Poddvorova (okr. Hodonín), PV 1976, Brno, v tisku.

- 1977a: Záchranný výzkum v nové štěrkovně n. p. Ingstav u Dolních Věstonic (okr. Břeclav), PV 1976, Brno, v tisku.
- 1978: Pokračování záchranného výzkumu v nové štěrkovně n. p. Ingstav u Dolních Věstonic (okr. Břeclav), PV 1977, v tisku.
- 1978a: Staroslovanské pohřebiště u Velkých Bílovic, Malovaný kraj XIV, č. 2, 14–15.
- 1978b: Staroslovanské sídliště u Poštorné (okr. Břeclav) a struktura časněslovanského osídlení na soutoku Moravy a Dyje, rkp., Brno.
- Měřínský Z.–Peškař I.–Rakovský, I. 1978: Archeologické nálezy na pravém břehu Dyje u soutoku se Svatkou (okr. Břeclav), PV 1977, Brno, v tisku.
- Měřínský Z.–Soukop M., 1977: Pokračování záchranných akcí v místech zaniklé středověké osady Studýň (okr. Brno-venkov), PV 1976, Brno, v tisku.
- Měřínský Z.–Unger, J. 1976: Záchranný výzkum na zaniklé středověké osadě Kovalov u Žabčic (okr. Brno-venkov), PV 1975, Brno, v tisku.
- Michna P., 1971: Přehled archeologických výzkumů na Moravě za rok 1970, VVM XXIII, 251–264.
- 1972: Přehled archeologických výzkumů na Moravě za rok 1971, VVM XXIV, 310–324.
- 1973: Přehled archeologických výzkumů na Moravě za rok 1972, VVM XXV, 190–196.
- 1974: Přehled archeologických výzkumů na Moravě za rok 1973, VVM XXVI, 217–222.
- 1975: Nový nález náhrobní desky ve farním kostele v Uničově (okr. Olomouc), PV 1974, Brno, 81.
- 1975a: Průzkum bývalého domu moravských stavů v Uničově (okr. Olomouc), PV 1974, Brno, 59–60.
- 1975b: Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1974, VVM XXVII, 220–228.
- 1975c: Záchranné archeologické akce v Olomouci (okr. Olomouc), PV 1974, Brno, 81–82.
- 1975d: Záchranný archeologický průzkum klášterního kostela v Uničově (okr. Olomouc), PV 1974, Brno, 63–65.
- 1976: Archeologický průzkum historického jádra města Uničova. Předběžná zpráva, ArchH 1, 205–230.
- 1976a: Objev náhrobní desky v Uničově. (Příspěvek k dějinám patricijské rodiny Doleatorů), VVM XXVIII, 40–45.
- 1976b: Písemný pramen v konfrontaci s výsledkem archeologického průzkumu v Uničově. (K věrohodnosti jedné zprávy Tomáše Pešiny z Čechorodu), VVM XXVIII, 188–195.
- 1976c: Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1975, VVM XXVIII, 311–317.
- 1977: Archeologický průzkum historického jádra města Olomouce, ulice Barvířské. (Předběžná zpráva o první etapě), ArchH 2, 271–281.
- 1977a: Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1976, VVM XXIX, 176–183.
- 1978: Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1977, VVM XXX, 326–335.
- Michna P.–Unger, J., 1971: Záchranný archeologický výzkum zaniklé středověké osady Teplany u Vranovic, okres Břeclav (informativní zpráva), In: Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů. Díl I. Uherské Hradiště, 165–168.
- Nekuda V., 1976: Zaniklá středověká osada Bystřec, okres Blansko, ČMM LXI, 39 až 63.
- 1977: Záchranný výzkum zaniklé středověké osady Bystřec, okr. Blansko. Předběžná zpráva. In: Středověká archeologie a studium počátků měst. Praha, 244 až 246.
- Novák J.–Karel, J., 1974: Příspěvek k výzkumu počátků osídlení Rýmařovska (okr. Bruntál), VVM XXVI, 146–150.

- 1974a: Zaniklé středověké sídliště v Rýmařově (okr. Bruntál), PV 1973, Brno, 1975: Zaniklé středověké sídliště v Rýmařově (okr. Bruntál), PV 1974, Brno, 65–66.
- 1977: Zpráva o archeologicko-historickém výzkumu počátků města Rýmařova a okolí. Rýmařov.
- Novotný B., 1956: Slovanské sídliště u Poštorné, AR VIII, 168–171, 186–187.
- 1970: Nálezy ze zaniklého hradu Tepence (okr. Olomouc), PV 1968, Brno, 63–64.
- 1973: Slovanské osídlení a hroby z pozdní doby hradištní na Starém Brně, (okr. Brno), PV 1972, Brno, 66–67.
- 1974: Záchranný výzkum slovanského pohřebiště u Olšan (okr. Prostějov), PV 1973, Brno, 71.
- 1974a: Záchranný výzkum slovanského pohřebiště mezi Popovicemi a Rajhradem (okr. Brno-venkov), PV 1973, Brno, 72–73.
- 1974b: Zjištění románského osídlení v brněnském podhradí na Pekařské ulici (okr. Brno-město), PV 1973, Brno, 79.
- 1975: Objev pohřebiště z doby stěhování národů a pozdní doby hradištní u Šakvic (okr. Břeclav), PV 1974, Brno, 42–44.
- 1975a: Záchranný výzkum středověkého dvorce a chat u Šakvic (okr. Břeclav) PV 1974, Brno, 55–57.
- 1976: Záchranný výzkum zaniklého středověkého dvorce a chat u Šakvic (o. Břeclav), ArchH 1, 61–89.
- Novotný B. – Karel B. – Dušek V., 1978: Středověké objekty ze 14. až z počátku 15. století v historickém jádru Jihlavy, VVM XXX, 49–62.
- Novotný B. – Souchopová, V. 1974–1975: Záchranný výzkum středověké osady u Černé Hory, Sborník okresního vlastivědného muzea v Blansku VI–VII, 73–74.
- Ondráček J., 1972: Pohřebiště z 11. století v Holešově-Všetulech (okr. Kroměříž), PV 1971, Brno, 98–99.
- Pavelčík J., 1972: Odpadní jímky na místě bývalé synagogy v Uherském Brodě (okr. Uherské Hradiště), PV 1971, Brno, 124–125.
- 1972a: Záchranné akce na náměstí Svobody v Opavě (okr. Opava), PV 1971, Brno, 126–127.
- 1973. Středověká keramika z Uherského Brodu-Rulova (okr. Uherské Hradiště), PV 1972, Brno, 87.
- 1973a: Středověká tvrz ve Hlinsku u Lipníka (okr. Přerov), PV 1972, Brno, 86.
- 1974: Středověké nálezy z Uherského Brodu (okr. Uherské Hradiště), PV 1973, Brno, 78.
- Souchopová V. – Novotný B., 1974: Záchranný výzkum středověké služebné osady u Černé Hory (okr. Blansko), PV 1973, Brno, 82–84.
- Staňa Č., 1970: Zur Entwicklung der mittelalterlichen Besiedlung im Südwestteil der Thaya-Schwarza-Bodensenke. Příspěvek k poznání vývoje středověkého osídlení jihozápadní části Dyjskosvrateckého úvalu, ČMM LV, 81–96.
- 1971: Zaniklá středověká osada u Pohořelic (okr. Břeclav), PV 1969, Brno, 35–37.
- 1973: Záchranný výzkum na slovanském pohřebišti v Rajhradě (okr. Brno-venkov), PV 1972, Brno, 58–59.
- 1974: Pokračování výzkumu na slovanském pohřebišti v Rajhradě (okr. Brno-venkov), PV 1973, Brno, 66–67.
- 1975: Třetí sezona na výzkumu slovanského pohřebiště a horákovského sídliště v Rajhradě (okr. Brno-venkov), PV 1974, Brno, 44–45.
- Šikulová V., 1958: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní, Pravěk východní Moravy I, 88–162.
- 1968: Záchranné akce v areálu středověké Opavy, PV 1967, Brno, 107–111.
- 1970: Krypta v moravské kapli kostela sv. Václava v Opavě, PV 1968, Brno, 67–70.
- 1971: Pokračování záchranných akcí v areálu středověké Opavy (okr. Opava), PV 1970, Brno, 69–74.
- 1972: Záchranné akce v areálu středověké Opavy (okr. Opava), PV 1971, Brno, 121–124.
- 1973: Záchranné akce v areálu středověké Opavy (okr. Opava), PV 1972, Brno, 90–91.

- Trčala F., 1972: Nové archeologické nálezy z Prostějovska (okr. Prostějov), PV 1971, Brno, 129–130.
- Turek R., 1971: Územní předpoklady vzniku moravských údělných knížectví, SPFFBU E 16, 151–170.
- Unger J., 1971: Objev slovanské zemnice u Pohořelic (okr. Břeclav), PV 1970, Brno 54.
- 1971a: První výsledky archeologického výzkumu středověkého objektu v trati „Klášteřka“ u Pohořelic (okres Břeclav). In: Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů. Díl I. Uherské Hradiště, 161–164.
 - 1971b: Výzkum na „Klášteřce“ u Pohořelic roku 1970 (okr. Břeclav), PV 1970, Brno, 62.
 - 1972: Výzkum na „Klášteřce“ u Pohořelic (okr. Břeclav), PV 1971, Brno, 102.
 - 1972a: Záchranný výzkum u Šakvic (okr. Břeclav), PV 1971, Brno, 132.
 - 1973: Výzkum na „Klášteřce“ u Pohořelic roku 1972 (okr. Břeclav), PV 1972, Brno, 79–80.
 - 1974: K lokalizaci některých zaniklých středověkých osad v okolí Pohořelic (okres Břeclav), Jižní Morava 1974–II, 22–33.
 - 1974a: Pomoc dobrovolných spolupracovníků archeologickému oddělení Regionálního muzea v Mikulově v letech 1967–1973. In: V. seminář pro zájemce o archeologii, Mikulov, 3–27.
 - 1975: Středohradištní zemnice u Pohořelic (o. Břeclav), AR XXVII, 192–194.
 - 1976: Archeologický výzkum trati „Klášteřka“ u Pohořelic v letech 1970–1972, ArchH 1, 169–175.
 - 1977: Archeologický výzkum hrádku „Kulatý kopec“ na zaniklé vsi Koválov u Žabčic, okres Brno-venkov, v letech 1973–1976, ArchH 2, 155–160.

Zusammenfassung

Archäologische Notgrabungen an mährischen und schlesischen Fundstätten aus dem 6.–16. Jahrhundert in den Jahren 1970–1978

Ein Überblick der neunenswerten archäologischen Notgrabungsaktionen an Örtlichkeiten der slawischen bis mittelalterlichen Zeit (6.–16. Jahrhundert), die in Mähren und Schlesien in den Jahren 1970–1978 stattgefunden haben. Nach den in PV AŮ ČSAV Brno (1971, 1972, 1973, 1974, 1975) veröffentlichten Berichten, den in VVM abgedruckten Übersichten (Michna 1971, 1972, 1973, 1974, 1975b, 1976c, 1977a, 1978) und weiteren Publikationen (Unger 1974a) wurden in Mähren und Schlesiens während der verfolgten Zeit rund 250 größere und kleinere Notgrabungsaktionen bei archäologischen Denkmälern aus dem 6.–16. Jahrhundert vorgenommen. Man muß jedoch damit rechnen, dass manche Funde und Aktionen nicht gemeldet und in der Literatur evidiert wurden, außerdem hat eine Reihe von Untersuchungen bereits Ende der sechziger Jahre begonnen (Mohelnice, Opava, Burg Tepenec), manche Notgrabungen dauerten mehrere Saisonen, oder werden noch heute fortgesetzt.

Die Übersicht umfaßt nur größere Aktionen oder jene, die bemerkenswerte Ergebnisse gebracht haben. Sie ist chronologisch von der ältesten slawischen Periode bis zum Ende des Mittelalters, womöglich auch in thematischer Hinsicht nach dem Charakter der untersuchten Fundstätte und der Art der dort geborgenen archäologischen Denkmäler geordnet. Aus der älteren Burgwallzeit stammen die Siedlungen in der Lage „Štoglova jáma“ bei Poštorná (Bez. Břeclav), die Örtlichkeiten in der Umgebung von Mušov und Dolní Věstonice (beide Bez. Břeclav), dann die Siedlung in Brno-Starý Lískovec (Bez. Brno-Stadt); von Mittelburgwallzeitlichen Siedlungen wären vor allem die umfangreichen Freilegungen in „Pohansko“ bei Břeclav und Staré Město bei Uherské Hradiště zu nennen. Großmährische Gräberfelder wurden außer in „Pohansko“ bei Břeclav, in Nechvalín (Bez. Hodonín), bei Rajhrad (Bez. Brno-Land), Velké Bilovice, Průšánky (beide Bez. Břeclav), in Přerov und bei Olšany (Bez. Prostějov) durchsucht. Jungburgwallzeitliche Gräber wurden in Holešov-Všetuly (bez. Kro-

měřič), Seloutky (Bez. Prostějov), bei N. Poddvorov (Bez. Hodonín), in Brno, Přerov, Hodonín, bei Želešice (Bez. Brno-land), in Šakvice (Bez. Břeclav), Nechvalín (Bez. Hodonín), Loštice (Bez. Šumperk), Lanžhot (Bez. Břeclav) und um die Rotunde in Pustiměř (Bez. Vyškov) untersucht. Von den Notgrabungen in Siedlung des 10.–13. Jahrhunderts sind Mohelnice (Bez. Šumperk), Černá Hora (Bez. Blansko) und eine Reihe von Objekten in der Umgebung von Mušov, Drnholec und Brod nad Dyjí (alle Bez. Břeclav) zu nennen. Zahlreiche neue Erkenntnisse haben die Grabungen auf dem Burgwall bei Kramolín (Bez. Třebíč) gebracht. Die Untersuchung von Siedlungen aus dem 10.–13. Jahrhundert hängt eng mit der Problematik mittelalterlichen Dorfwüstungen zusammen. Rettungsaktionen verliefen beispielsweise in Studýň bei Zbýšov, Koválov bei Žabčice (beide Brno-Land), Teplany bei Vranovice (Bez. Břeclav) und Bystřec bei Jedovnice (Bez. Blansko). Die Aufmerksamkeit galt auch der Entstehungszeit von Städten und Forschungen in Stadtkernen, wo die Notgrabungen praktisch die einzige Informationsquelle vorstellen: vor allem in Olomouc, Jihlava, Brno, Opava, Uničov (Bez. Olomouc), Rýmařov (Bez. Bruntál) usw. Auch auf dem Gelände von Sakralarchitekturen wurden Notgrabungen vorgenommen, beispielsweise der Kirchen in Mušov (Bez. Břeclav), Uničov (Bez. Olomouc), der Kirchenreste auf Koválov bei Žabčice (Bez. Brno-Land), und „Na Klášterce“ bei Pohořelice (Bez. Břeclav). Von untersuchten mittelalterlichen Befestigungen, Burgen und Festen wären zumindest Tepenec (Bez. Olomouc), Holoubek, Čalovice (Beide Bez. Třebíč) und die Festen in Jeseník (Bez. Šumperk) und Čejkovice (Bez. Hodonín) zu nennen.

Die Notgrabungen brachten und bringen ständig neue Erkenntnisse, sei es bei Entdeckung neuer Fundstätten (vor allem Gräberfelder) oder großflächigen Forschungen (beispielsweise Staré Město bei Uherské Hradiště oder „Pohansko“ bei Břeclav) und Freilegungen umfangreicher Teile der historischen Stadtkerne. Praktisch stellen diese Aktionen eine reiche Skala von Typen und Formen der slawischen und mittelalterlichen Besiedlung, und der einzelnen Arten archäologischer Objekte vor.

Texte zu den Abbildungen

- Abb. 1. Velké Bílovice (Bez. Břeclav). 1 – Blick auf den Südostteil des Gräberfeldes, 2 – Nischengrab Nr. 67 mit teilweise erhaltener Holzverschalung.
- Abb. 2. Dolní Věstonice (Bez. Břeclav). Blick auf die in der Schottergrube VEB INGSTAV, im Jahr 1977 freigelegte Fläche. Der Rand der slawischen Siedlung liegt in der linken hinteren Ecke dieser Fläche.
- Abb. 3. Zbýšov (Bez. Brno-Land). Mittelalterliche Dorfwüstung Studýň. Gefäß mit Walzenrand aus dem angegriffenen Objekt.
- Abb. 4. Žabčice (Bez. Brno-Land). Mittelalterliche Ortswüstung Koválov. Blick auf den freigelegten negativen Grundriß der Kirche.

